

ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ФОРВАРДНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЗЕРНА

Розглянуто дії підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції України при виявленні злочинів під час проведення державних форвардних закупівель зерна. Встановлено, що вживані ними заходи із супроводження процедури державних форвардних закупівель зерна є недостатніми для реальної стабілізації криміногенної обстановки в агропромисловому комплексі. Окреслено низку пріоритетних напрямів роботи підрозділів захисту економіки НП України щодо протидії вказаним злочинам.

Ключові слова: зерно, форвардні закупівлі, кримінальне правопорушення, кримінальне провадження.

Постановка проблеми. Прийнявши у 2002 році Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні», держава визначила пріоритетність виробництва зерна і взяла на себе зобов'язання сприяти розвитку та стабільному функціонуванню цього ринку [1].

Протиправний вплив на зв'язки між учасниками зернового ринку, особливо між товаровиробниками й елеваторами, монополізація посередницьких послуг комерційними фірмами призводять до створення умов для вчинення злочинів у цій сфері. Ситуація в агропромисловому комплексі України погіршується й тим, що вона не є локальною, а притаманна всій національній економіці, де діють недосконалі фінансові механізми.

Загалом в аграрному секторі економіки мають місце такі основні розрахункові елементи: товарно-грошовий (у реальному секторі економіки); бартерний; взаємозаліки та фінансові сурогати; безгрошовий (натуральне господарство), які стали відчутним гальмом у проведенні реформ. Невпинне їх розширення не лише штучно обмежує економічний простір ринкових відносин, а й деформує їхній зміст. Широке застосування таких форм розрахунків призвело до численних цінових викривлень на українському ринку і полегшило проведення організованими злочинними угрупованнями завуальованих протиправних дій, які суперечать інтересам селянської громади [2, с. 4–5]. Водночас слід враховувати, що протиправна діяльність порушників активізується, як правило, в період посівної кампанії та збору врожаю, проведення державних форвардних закупівель зерна тощо.

Необхідність дослідити особливості виявлення злочинів під час проведення державних форвардних закупівель зерна обумовлює актуальність вказаної статті.

Стан дослідження. Незважаючи на теоретичну й практичну значимість комплексних досліджень проблем виявлення злочинів на ринку зерна, проводили їх фрагментарно або вивчали лиш окремі положення.

Зокрема, вплив процесів приватизації, управління, виявлення та попередження зловживань, що пов'язані з реформуванням власності в аграрному секторі економіки, проведення аналізу криміногенної ситуації та оперативної обстановки у сфері протидії економічній злочинності висвітлено у роботах вітчизняних учених, а саме: С. Н. Баліної, В. І. Василичука, Л. М. Дудніка, Д. О. Кознова, М. І. Мелешка, М. К. Морозова, Д. Й. Никифорчука, С. І. Ніколаюка, Ю. В. Опалінського, О. О. Погрібного, Л. П. Скалосуза, Л. С. Сміяна, В. Д. Сущенка, В. Я. Тація, В. В. Чернея та ін.

Мета статті – на основі аналізу нормативно-правових актів, науково-теоретичних поглядів учених, результатів слідчо-судової практики та практичної діяльності підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції (далі – НП) України визначити напрями виявлення злочинів під час проведення державних форвардних закупівель зерна.

Виклад основних положень. Сьогодні надзвичайно збитковою в галузі агропромислового комплексу (далі – АПК) залишається сфера, яка призначена для проведення Аграрним фондом України державних форвардних закупівель зерна з метою формування державного інтервенційного фонду.

Форвардні закупівлі – одна з програм державної підтримки сільського господарства, участь у якій беруть винятково сільгосптоваровиробники.

Порядок проведення форвардних закупівель регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2007 року «Про запровадження державних форвардних закупівель зерна» № 736 [3].

Форвардні закупівлі передбачають придбання зерна у сільськогосподарських товаровиробників на умовах авансового платежу в розмірі 50 відсотків вартості зерна, розрахованої на підставі мінімальної інтервенційної ціни на момент укладення форвардного біржового контракту.

Остаточний розрахунок за контрактом проводиться за середньозваженими цінами рівноваги (фіксингу), що склалися протягом останніх трьох торгових сесій на Аграрній біржі та сертифікованих

нею акредитованих товарних біржах на момент поставки, за вирахуванням середньозваженого відсотка за наданими строком до 12 календарних місяців кредитами банків, визначеного на підставі інформації, наданої Національним банком України.

Строк поставки зерна та остаточного розрахунку визначається умовами контракту.

Форвардні закупівлі здійснюються відповідно до Цивільного кодексу України та Законів України «Про державну підтримку сільського господарства України» і «Про зерно та ринок зерна в Україні» [1; 4].

Аналіз емпіричних матеріалів дає змогу стверджувати, що криміногенна ситуація у сфері форвардних закупівель зерна за останні роки значно погіршилась, а часті скарги і звернення громадян України, зокрема й анонімні, що надходять до органів виконавчої влади стосовно ситуації, яка склалася на сільськогосподарських підприємствах, викликають серйозне занепокоєння.

Вжиті підрозділами Департаменту захисту економіки Національної поліції України заходи щодо супроводження процедури державних форвардних закупівель зерна виявилися недостатніми для реальної стабілізації криміногенної обстановки в АПК. Це пов'язано найперше з тим, що підрозділи захисту економіки НП України до кінця не з'ясували основних способів і схем, які на практиці використовують злочинці для вчинення правопорушень.

Типові порушення виявляються контролюючими органами (Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, Антимонопольним комітетом України, Державною фінансовою інспекцією України, Державною продовольчою зерновою корпорацією України тощо) під час проведення моніторингу та перевірок державних форвардних закупівель зерна. Більшість порушень мають на меті дискримінацію окремих учасників торгів, а також створюють умови для зловживань з боку державних органів та підприємств, котрі виступають замовниками товарів/робіт/послуг.

Сьогодні численними є факти проведення фіктивних конкурсних торгів і торгів за завищеними цінами, монополістичної змови учасників, просування на ринок «своїх» або фіктивних фірм, існування системи «відкатів» і так званого «кумівства». З метою створення фіктивної конкуренції доволі часто проводяться торги, коли «родинні» фірми-учасники подають різні цінові пропозиції для формального додержання процедури форвардної закупівлі.

Так, служба безпеки приватного акціонерного товариства «Аграрний фонд» викрила шахраїв, які намагалися укласти форвардний контракт з метою заволодіння коштами Аграрного фонду України

на підставі фіктивних документів. Керівники приватного виробничо-комерційного підприємства «Гурас» Є. Б. Фрідман, та Є. С. Молокович у грудні 2015 року подали до ПАТ «Аграрний фонд» заявку та документи на укладання біржового договору поставки зерна врожаю 2016 року обсягом 52,5 тисячі тонн пшениці 3-го класу. Сума авансового платежу мала скласти 116 млн гривень. Служба безпеки ПАТ «Аграрний фонд» під час перевірки документів встановила, що довідки з Управління агропромислового розвитку Херсонської облдержадміністрації та з Управління Державної казначейської служби України, представлені керівниками підприємства «Гурас», мають ознаки фіктивності. Зокрема, договір оренди земельних ділянок, наданий вказаними особами до ПАТ «Аграрний фонд», не зареєстрований відповідно до чинного земельного законодавства. Крім того, під час розслідування було встановлено, що підприємці не збиралися виконувати умов форвардного контракту і мали намір використати кошти на власні потреби [5].

З огляду на те, що значна кількість бюджетних асигнувань під час процедури форвардних закупівель освоюється з численними порушеннями, а збитки держави становлять 10–15% видаткової частини державного бюджету щорічно, підрозділи захисту економіки НП України повинні активізувати заходи з викриття злочинів у сфері державних форвардних закупівель зерна та із запобігання нецільового використання державних коштів. Як уже було сказано, ефективність боротьби із злочинами, вчиненими під час проведення форвардних закупівель зерна, переважно залежить від того, наскільки своєчасно підрозділами захисту економіки НП України отримано інформацію щодо їх підготовки та вчинення.

Спробуймо розглянути особливості виявлення таких злочинів з позиції визначення складу та аналізу змісту основних елементів оперативно-розшукової діяльності підрозділів Національної поліції України.

Так, на підставі п. 1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», керуючись ст. 9 цього Закону, виноситься постановою про заведення оперативно-розшукової справи. Оперативний працівник розпочинає здійснення ОРД [6, с. 1].

Оперативно-пошукова робота підрозділів захисту економіки НП України щодо виявлення зловживань під час проведення форвардних закупівель зерна, як правило, проводиться за такими напрямками:

- виявлення обставин, що пов'язані з підготовкою і вчиненням злочину (*створення фіктивних фірм, проведення фіктивних конкурсних торгів тощо*);
- виявлення осіб, які готують, вчиняють або вчинили злочин (*це особи, які організують проведення конкурсних торгів; особи, які*

керують діяльністю суб'єкта підприємництва; особи, які є учасниками конкурсних торгів; особи, які є експертами з процедури проведення форвардних закупівель зерна тощо);

– виявлення предметів і документів, що містять ознаки злочину та в подальшому можуть стати речовими доказами у кримінальному провадженні (*фіктивні документи, форвардні біржові контракти, заявки на укладення форвардного біржового контракту на закупівлю Аграрним фондом зерна на умовах форвардних закупівель складських документів на зерно, виписаних Аграрному фонду; акти передавання-приймання на весь обсяг зерна; картки аналізу зерна або посвідчення про його якість, видані Держсільгоспінспекцією; податкові накладні на залишок суми вартості зерна, не оплаченої за контрактом, тощо*).

Отже, з метою виявлення злочинів під час проведення державних форвардних закупівель зерна підрозділам захисту економіки НП України необхідно:

– проаналізувати наявну інформацію щодо форвардних закупівель зерна, проведених Аграрним фондом за рахунок коштів, передбачених у Державному бюджеті України на відповідний рік (шляхом укладення на Аграрній біржі між Аграрним фондом та товаровиробником контракту, форма якого затверджується Міністерством аграрної політики та продовольства України);

– перевірити інформацію про загальний обсяг закупівель, щоб він не перевищував встановлений Аграрним фондом України загальний обсяг закупівель на відповідний рік (за офіційними даними Аграрного фонду у 2015 році, загальний обсяг форвардних закупівель зерна становив 1,2 млн тонн зерна);

– встановити суму коштів, передбачену в Державному бюджеті України на відповідний рік (Аграрний фонд проводить форвардні закупівлі за рахунок коштів, передбачених у Державному бюджеті України на відповідний рік, шляхом укладення на Аграрній біржі між Аграрним фондом та товаровиробником контракту, форма якого затверджується Мінагрополітики);

– перевірити оприлюднення Аграрним фондом України через засоби масової інформації повідомлення про проведення форвардних закупівель, визначений обсяг таких закупівель та розмір мінімальної партії зерна (проведення форвардних закупівель розпочинається не раніше ніж через десять днів від дати опублікування повідомлення);

– вивчити всю необхідну документацію, яку товаровиробник подає для продажу зерна на умовах форвардних закупівель Аграрному фонду; перевірити відповідність документів вимогам Мінагрополітики;

– встановити мінімальну запропоновану партію зерна (визначається Аграрним фондом на відповідний рік);

- встановити якість зерна, наданого для проведення форвардних закупівель;
- перевірити, чи проведено Аграрним фондом остаточний розрахунок з товаровиробником (остаточний розрахунок з товаровиробником за умови виконання контракту в повному обсязі проводиться Аграрним фондом на підставі наданих йому документів);
- встановити службових осіб Аграрної біржі, Державного казначейства України, які своїми діями могли сприяти незаконності проведення державних форвардних закупівель;
- встановити, чи надано Аграрним фондом бюджетну позику виробнику зерна, яке є об'єктом державного цінового регулювання, під заставу такого об'єкта, що оформлюється переданням кредиторю подвійного складського свідоцтва;
- встановити розмір суми бюджетної позики (який не може перевищувати 80 відсотків розміру мінімальної інтервенційної ціни);
- встановити строк, на який надано бюджетну позику (він не може перевищувати строк одного маркетингового періоду; пролонгації та дисконтування (списання) основної суми та процентів не дозволяються).

Слід зазначити, що вказані заходи не є вичерпними, вони можуть мати інший вигляд і застосовуватися для встановлення первинної інформації та даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні. Процес виявлення злочинів під час проведення форвардних закупівель зерна вимагає від підрозділів захисту економіки НП України систематичного і ретельного вивчення криміногенної ситуації у зазначеній сфері, а також організації взаємодії між ними та Державною продовольчою зерновою корпорацією України, яка на сьогодні є активним і висококонкурентним учасником зернового ринку, стабільним партнером сільгоспвиробників, надійним постачальником зерна і продовольства іноземним контрагентам.

Висновки. Розглянуті положення статті дають змогу зробити такі висновки:

1. Діяльність підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції України щодо виявлення злочинів під час проведення державних форвардних закупівель зерна повинна концентруватися на правильній організації: оперативного обслуговування, чіткої взаємодії між підрозділами захисту економіки НП України сусідніх районів, обміну оперативною інформацією між ними; а також на налагодженні ділових контактів з установами, що контролюють об'єкти АПК.

2. Одним із пріоритетних напрямів роботи підрозділів захисту економіки НП України повинна стати протидія злочинним проявам та корупції на ринку зерна, зокрема вивезенню його за межі держави, запобіганню майновим злочинам і корисливим посяганням на товарно-

матеріальні цінності сільськогосподарських підприємств, особливо під час проведення державних форвардних закупівель зерна.

1. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України від 4.04.2002 р. № 37-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/37-15>

2. Сидоров О. А. Методичні рекомендації / О. А. Сидоров, М. В. Бурак, В. І. Василюк, П. В. Дерев'яно; за заг. ред. В. М. Пісного. – К.: ФОП Кандиба Т. П., 2014. – 124 с.

3. Про запровадження державних форвардних закупівель зерна: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2007 р. № 736 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/736-2007>

4. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>

5. Аграрний фонд викрив шахраїв, які намагалися укласти форвардний контракт за фіктивними документами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agrofond.gov.ua/news/list/262-->

6. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

Бурак М. В. Выявление преступлений в ходе проведения государственных форвардных закупок зерна

Рассмотрены действия подразделений Департамента защиты экономики Национальной полиции Украины при выявлении преступлений в ходе проведения государственных форвардных закупок зерна. Установлено, что принимаемые ими меры по сопровождению процедуры государственных форвардных закупок зерна являются недостаточными для реальной стабилизации криминальной обстановки в агропромышленном комплексе. Очерчен ряд приоритетных направлений работы подразделений защиты экономики НП Украины относительно противодействия указанным преступлениям.

Ключевые слова: зерно, форвардные закупки, уголовное правонарушение, уголовное производство.

Burak M. V. Detection of crimes during grain forward procurement

Article presents description of activities carried out by units of Economic Protection Department of National Police of Ukraine during detection of crimes related to grain forward procurement procedure. On the basis of legal acts, scientific views and results of investigative and court practice along with practical activity of units of Economic Protection Department of National Police of Ukraine key directions of the abovementioned crimes detection are identified.

It was determined that measures taken by the units of Economic Protection Department of National Police of Ukraine on supporting the grain forward

procurement procedure were identified as insufficient in terms of stabilizing the criminal environment in Ukrainian agricultural complex. Primarily it stems from lack of knowledge of practical tools (ways and schemes) used by criminals.

It is defined that activity carried out by units of Economic Protection Department of National Police of Ukraine and aimed at detection of crimes related to grain forward procurement procedure must concentrate on efficient organisation of operative servicing; structured and clear procedures of cooperation between units of Economic Protection Department of National Police of Ukraine and regional law enforcement bodies along with operative information exchange; establishment of business contacts with agencies responsible for management and supervision of agricultural objects. It is defined one of the priorities of the of Economic Protection Department of National Police of Ukraine to combat crime specified. It is established that one of the priority tasks for units of Economic Protection Department of National Police of Ukraine is to combat any criminal activities including corruption in the grain market e.g. illegal export and agricultural property (goods and financial assets) embezzlement with due attention paid to state forward procurement of grain.

Key words: *grain, forward purchases, criminal offenses, criminal proceedings.*

Стаття надійшла 10 червня 2016 р.

УДК 351.744:343.77:504

Б. М. Гамалюк

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ДОТРИМАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ГАРАНТІЙ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто повноваження органів поліції у сфері охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів. Заналізовано функціональні можливості вказаних правоохоронних органів із забезпечення екологічних прав. Доведено, що підрозділи Національної поліції України мають стати найзадіянішими органами в правоохоронній системі держави, найближче контактувати з населенням, що дасть їм змогу зреалізувати за допомогою різноманітних методик і форм цілу систему заходів, серед яких – із забезпечення екологічних прав людини.

Ключові слова: *охорона навколишнього природного середовища, природокористування, державне управління, екологічна поліція, владні повноваження.*